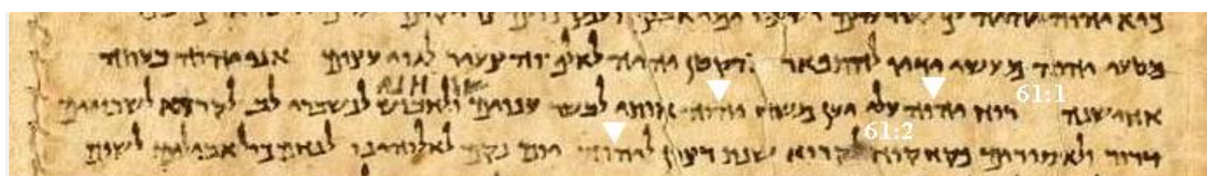
Grzegorz Kaszyński

Łukasza 4:18,19

Dostrzeżenie skażonego tekstu (substytucję imienia Bożego w NT) również umożliwia rozważenie Łk 4:16-30 — jedynego ewangelicznego epizodu donoszącego o *przeczytaniu* przez Jezusa tekstu Iz 61:1,2 w nazaretańskiej synagodze. Czy mamy jakieś podstawy by sądzić, że w zwoju Księgi Izajasza, z którego czytał wtedy Jezus, nie występował Tetragram יהוה? W znalezionych w okolicach Qumran rękopisach Księgi Izajasza mamy następującą sytuację:

	61:1	61:2	
1QIs[a] kol. 49, linia 26, 27	רוח יהוה ‖ יהוה JHWH ‖ JHWH duch	ליהוה JHWH	**150-125 p.n.e.**
4Q56 fr. 40, linia 3	רוח אדני יהוה ‖ יהוה JHWH ‖ JHWH Pana duch	[לי]הוה [J]HWH	**50-25 p.n.e.**
1Q8 kol. 26, linia 33, 35	[רוח יה]וה אלוהים ‖ יהוה JHWH ‖ Boga JH[WH duch]	ליהוה JHWH	**30 p.n.e-68 n.e.**

W przypadku Iz 61:1 świadectwo qumrańskie wprawdzie zawiera różne warianty, ale ich cechą wspólną jest *obecność tetragramu JHWH*, co ukazuje poniższe zdjęcie:

Izajasza 61:1, 2. Wielki Zwój Izajasza (1QIs[a])

Dane te przemawiają za tym, że Jezus musiał widzieć Tetragram יהוה w tym zwoju. Nic nie wskazuje na to, jakoby czytał ten fragment haftary (Proroków) z greckiej LXX, bo w *palestyńskiej* synagodze nie zachodziła taka potrzeba.[1] Swego czasu apostoł Paweł spotkał się z zarzutem ‘wprowadzenia Greków do świątyni i skalania tego świętego miejsca’ (Dz 21:28), więc to sugeruje, że czytanie w synagodze z greckiej LXX zbulwersowałoby Żydów. A nawet gdyby tak było, to dostępne materialne dowody dopuszczają wniosek, że w tamtej kopii LXX mógł figurować Tetragram יהוה, ewentualnie grecka forma imienia Bożego ΙΑΩ (trigram *IAŌ*). Nie ma też przekonujących dowodów na to, że Jezus cytował wtedy z aramejskiego targumu[2], bo po przeczytaniu tego urywka nie mamy wzmianki o przełożeniu go na język hebrajski.[3]

---

[1] Żydzi początkowo przypisywali LXX status natchnienia równy tekstowi hebrajskiemu, ale później wyklęli jej tekst (zapewne niedługo po synodzie w Jamnie w 70 r.). Rabini odrzucili legendę o 70 (lub 72) tłumaczach LXX, mówiąc: „Zdarzyło się kiedyś, że pięciu starszych napisało po grecku Torę dla króla Ptolemeusza, lecz *dla Izraela był to dzień złowieszczy jak ten, w którym uczyniono złotego cielca*, Tory bowiem nie można wiernie przetłumaczyć” (*Masseket Soferim* [Traktat skrybów] I, 7, https://www.sefaria.org/Tractate_Soferim.1.7?lang=bi [8-05-2023]).

[2] Jak zauważył Joseph A. Fitzmyer, w okolicach Qumran znaleziono kilka fragmentarycznych targumów (4QtgJob, 4QtgLev, 11QtgJob), ale jak dotąd nie znaleziono targumu Księgi Izajasza (**The Gospel According to Luke: Introduction, Translation, and Notes (I-IX)**, Doubleday, 1981, s. 531, https://archive.org/details/gospelaccordingt28afitz [12-01-2019]).

[3] „W Palestynie czytano Pismo św. w bóżnicach [=synagogach] po hebrajsku” (ks. Władysław SZCZEPAŃSKI, **Bóg-Człowiek w opisie Ewangelistów. Nowy, synoptyczny przekład czterech Ewangelii w jednej na podstawie tekstu greckiego z objaśnieniami**, Papieski Instytut Biblijny, Rzym 1914, s. 58, przypis 2, https://polona.pl/item/bog-czlowiek-w-opisie-ewangelistow-nowy-synoptyczny-przeklad-czterech-ewangelii-w,OTgwNjEzNDY [23-09-2020]). „Językiem synagogi był tylko hebrajski” (Albert E. BAILEY, **Daily Life in Bible Times**, Charles Scribners and Sons, New York 1943, s. 249, https://archive.org/details/in.ernet.dli.2015.79313 [12-01-2019]).

Słuchaczami nie byli na przykład Żydzi aleksandryjscy, lecz Żydzi z Galilei. Wszystko wskazuje więc na to, że Jezus w trakcie czytania haftary po prostu wymówił imię Boże.[4]

Tymczasem według dzisiejszego brzmienia krytycznego tekstu greckiego Ewangelii według Łukasza, Jezus miał wtedy przeczytać:

Duch **Pana** nade mną . . .	πνεῦμα **κυρίου** ἐπ᾽ ἐμὲ . . .
abym ogłosił rok łaski **Pana** (*Popowski*)	κηρύξαι ἐνιαυτὸν **κυρίου** δεκτόν

Część badaczy uważa, że nieobecność imienia Bożego w mss NT wynika stąd, że ewangelista Łukasz zacytował te słowa z LXX, która nie zawierała w tym miejscu imienia Bożego. Rozważmy tę kwestię.

Czy ewangelista Łukasz cytuje tutaj z LXX? Odpowiedź zależy od kryteriów, jakie ktoś przyjmuje, jeśli chodzi o stopień werbalnej zgodności cytatów. Część uczonych akceptuje taki wniosek, mimo iż *zgodność słów nie jest 100%-owa*. Na przykład prof. Jeff S. Kennedy donosi:

> Uczeni generalnie są zgodni, że cytowany pasaż (Iz. 61:1,2; 58:6) w Łukasza 4:18,19 pochodzi z Septuaginty, *tylko z kilkoma znaczącymi różnicami*.[5]

Katolicki duchowny (jezuita) i tłumacz Biblii, prof. Władysław Szczepański (1877-1927) (Papieski Instytut Biblijny w Rzymie i Uniwersytet Warszawski), w przypisie do Łk 4:18 napisał:

> Chrystus czytał ten ustęp z Izajasza (61¹⁻²) według tekstu hebrajskiego. Łukasz podaje wiernie treść jego; *w pojedynczych* jednak *wyrazach odstępuje* od tekstu hebrajskiego, jak i *od greckiej Septuaginty*.[6]

Jak widzimy, konstatacja obu tych uczonych opiera się na okoliczności, że zdecydowana większość słów jest zgodna z LXX. Natomiast inni uczeni mogą nie akceptować takiego wniosku, gdy zgodność słów nie wynosi 100% i gdy uwzględniają niuanse. A z jaką zgodnością mamy do czynienia w tym przypadku? *Otóż tekst grecki Łk 4:18,19* [7] *nie jest w pełni zgodny z LXX*.[8]

Izajasza 61:1-2a (Rahlfs)	**Łukasza 4:18-19 (NA-28)**
Πνεῦμα κυρίου ἐπ᾽ ἐμέ, οὗ εἵνεκεν ἔχρισέν με· εὐαγγελίσασθαι πτωχοῖς ἀπέσταλκέν με, ἰάσασθαι τοὺς συντετριμμένους τῇ καρδίᾳ,	Πνεῦμα κυρίου ἐπ᾽ ἐμὲ οὗ εἵνεκεν ἔχρισέν με εὐαγγελίσασθαι πτωχοῖς, ἀπέσταλκέν με,
κηρύξαι αἰχμαλώτοις ἄφεσιν καὶ τυφλοῖς ἀνάβλεψιν, 2 καλέσαι ἐνιαυτὸν κυρίου δεκτὸν καὶ ἡμέραν ἀνταποδόσεως,	κηρύξαι αἰχμαλώτοις ἄφεσιν καὶ τυφλοῖς ἀνάβλεψιν, ἀποστεῖλαι τεθραυσμένους ἐν ἀφέσει, 19 κηρύξαι ἐνιαυτὸν κυρίου δεκτόν.
Izajasza 58:6	
οὐχὶ τοιαύτην νηστείαν ἐγὼ ἐξελεξάμην, λέγει κύριος, ἀλλὰ λῦε πάντα σύνδεσμον ἀδικίας, διάλυε στραγγαλιὰς βιαίων συναλλαγμάτων, **ἀπόστελλε τεθραυσμένους** **ἐν ἀφέσει** καὶ πᾶσαν συγγραφὴν ἄδικον διάσπα·	

---

[4] „Dowody wskazują, że pisma Starego Testamentu, które używał Jezus i uczniowie najprawdopodobniej zawierały imię Boże. Jak czytamy w Ewangelii Łukasza, rozdziale czwartym, kiedy Jezus wszedł do synagogi w Nazarecie, czytał ze zwoju Izajasza, [w którym] mógł być obecny Tetragrammaton" (John CORTRIGHT, „Seek Yahweh: The Tetragrammaton In the First Century", issue 102 [brak daty], s. 4 z 6, http://lhim.org/gladtidings/articles/Seek_Yahweh:_The_Tetragrammaton_in_the_First_Century_by_Rev__John_Cortright_issue_102.pdf [6-02-2013]).

[5] KENNEDY, **A Prophet Mighty in Deed and Word: Jesus' Subversive Reading of the Isaian Jubilee in Luke 4:16-30**, 2024, Wipf & Stock, Eugene /Oregon, USA/ s. 125, https://books.google.pl/books?id=hYwYEQAAQBAJ [23-05-2025].

[6] SZCZEPAŃSKI, **Cztery Ewangelie. Wstęp, nowy przekład i komentarz** (*Imprimatur*), Składy główne: Księgarnia G. Gebethnera i sp. w Krakowie, Gebethnera i Wolffa w Warszawie, w Łodzi i w Lublinie, i Księgarnia Św. Wojciecha w Poznaniu, Kraków 1917, s. 329, https://academica.edu.pl/reading/readSingle?page=7&uid=98060088 [30-03-2025].

[7] W Nestle-Aland, UBS i Westcott-Hort brzmi tak samo.

[8] Zob. przypis do Łk 4:18 w katolickim przekładzie **A New Version of the Four Gospels; with Notes Critical and Explanatory**, tł. John LINGARD, Joseph Booker, London 1836, http://www.archive.org/details/a590880000linguoft [22-06-2011] i przypis nr 2 do Łk 4:18 w **Der Bericht des Lukas von Jesu dem Messia übersetzt und mit Anmerkungen begleitet**, tł. Johann A. BOLTEN, Johann Heinrich Kaven, Altona 1796, http://digitale.bibliothek.uni-halle.de/vd18/content/titleinfo/1655190 [28-06-2012].

Katolicki duchowny (salezjanin) dr Daniel N. Gustafsson (Uppsala University, Szwecja) wymienia pewne różnice:

> Łukaszowy cytat z Księgi Izajasza różni się od tekstu Septuaginty. Łukasz pominął linię ἰάσασθαι τοὺς συντετριμμένους (Iz 61:1). Jednocześnie do cytatu została wcielona linia απόστέλλε τεθραυσμένους ἐν αφέσει pochodząca z wcześniejszej części Księgi Izajasza (Iz 58:6). Imperatyw w czasie teraźniejszym απόστέλλε został zastąpiony aorystem w bezokoliczniku (aoryst infinitive) ἀποστεῖλαι. (…) Łukasz zastąpił również w 61:2 καλέσαι słowem κηρύξαἰ.[9]

Dr Charles A. Kimball w następujący sposób podsumował sytuację:

> Cytat jest połączeniem Izaj. 61.1a, b, d, 58.6d i 61.2a, pomijającym 61.1c, 2b. Jest to *mieszanka* tradycji tekstowej, *zawierająca punkty zgodne i rozbieżne z LXX* i MT.[10]

Biorąc pod uwagę wszystkie różnice i inne niuanse, część uczonych ma opory przed akceptacją poglądu, że cytat pochodzi z LXX lub odrzuca taką konstatację. Przykładem może być teolog Bryan Ross (Grace Bible College w Grand Rapids, Michigan, USA), który doszedł do następującego wniosku:

> Możemy powiedzieć dość jednoznacznie, że *Pan Jezus Chrystus nie czytał z LXX*, gdy był w nazaretańskiej synagodze.[11]

Podstawę jego twierdzenia stanowi niewystępowanie w LXX słów και τυφλοῖς ἀνάβλεψιν (a niewidomym odzyskanie wzroku), które zawiera gr. Łk oraz inne niuanse.

Analiza porównawcza słów z Iz 61:1,2 i Łk 4:18,19 (bazująca na brzmieniu mss z IV w.) skłania do wniosku, że tekst Łk 4:18,19 może, ale *nie musi* pochodzić z LXX. Mógł pochodzić z jakiegoś LXX-podobnego tekstu[12] lub mógł pochodzić z nieznanej nam wersji przedmasoreckiej tekstu hebrajskiego[13], lub Łukasz mógł sparafrazować tekst posiłkując się słownictwem LXX[14], albo mógł pochodzić z takiej wersji LXX, *która zawierała imię Boże*. Niektórzy badacze uważają, że niektóre księgi Nowego Testamentu (w tym Ew. Łukasza) były pierwotnie napisane po hebrajsku[15] (lub aramejsku) i później zostały przetłumaczone na język grecki. Gdyby tak było, to grecka wersja Ew. Łukasza niekoniecznie musiałaby być autorstwa Łukasza. Ale nawet przyjmując, że przetłumaczył ją sam Łukasz, nie sposób całkowicie wykluczyć możliwości (z powodu braku kopii Łk z I-II wieku, którymi można by było to zweryfikować), że gdzieś między II a IV wiekiem jej brzmienie uległo skażeniu, to znaczy zastąpiono imię Boże greckim słowem κυρίος.

---

[9] GUSTAFSSON, **Aspects of Coherency in Luke's Composite Christology**, Mohr Siebeck, Tübingen 2022, śródtytuł: *5.2.1. The Quotation (Luke 4:18–19)*, s. 127, https://books.google.pl/books?id=7ONkEAAAQBAJ [24-03-2025].

[10] KIMBALL, **Jesus' Exposition of the Old Testament in Luke's Gospel**, Sheffield Academic Press, Sheffield 1994, s. 99, https://books.google.pl/books?id=Zc_eBAAAQBAJ [19-05-2025].

[11] ROSS, „6) The Word For All Ages: Did Jesus Read From the Septuagint in Luke 4?", 2022 (od 1:40), https://www.youtube.com/watch?v=XOMpmgPad1w [5-04-2025]. Zob. ROSS, Tabela na s. 7 w: https://gracelifebiblechurch.com/wp-content/uploads/2020/02/The-Word-for-All-Ages.pdf [5-04-2025].

[12] Richard N. LONGENECKER, **Biblical Exegesis in the Apostolic Period**, wyd. 2, William B. Eerdmans Publishing Company, Grand Rapids 1999, s. 46, 47, 50, https://books.google.pl/books?id=lWC1w7EbsKgC [23-03-2025].

[13] „Albo tekst hebrajski zawierał wówczas nieco inny wariant albo (…)" (Frederic W. FARRAR, **The Cambridge Bible for Schools and Colleges: The Gospel according to St Luke**, t. 1, University Press, Cambridge 1891, s. 103, https://archive.org/details/GospelStLukeWithMaps [23-03-2025].

W 1QIs[a] tekst Iz 61:1, po słowach „uwolnić jeńców", zawiera dalej: „i uwolnić z ciemności więźniów" (zob. Martin ABEGG Jr. – Peter FLINT – Eugene ULRICH, **The Dead Sea Scrolls Bible: The Oldest Known Bible Translated for the First Time into English**, HarperCollins Books, San Francisco 1999, s. 372, https://archive.org/details/B-001-001-932 [23-03-2025]).

[14] „**Ww. 18, 19.** Iz. lxi. 1, 2, cytowane swobodnie z LXX" (Heinrich A. W. MEYER, **Critical and Exegetical Hand-book to the Gospels of Mark and Luke**, t. 2, tł. Robert E. WALLIS, Funk & Wagnals Company, New York-London-Toronto 1883, s. 309, https://archive.org/details/criticalexegetic02meye [23-03-2025]); „Ww. 18, 19 zawierają swobodną reprodukcję hebrajskiego tekstu Izajasza lxi. 1, 2 według Sept. (…)" (W. ROBERTSON NICOLL (wyd.), **The Expositor's Greek Testament. I: The Synoptic Gospels, II: The Gospel of St. John**, t. 1, Hodder and Stoughton, London-New York-Toronto 1897, s. 489, https://archive.org/details/expositorsgreekt01nico [23-03-2025] [Część I: Alexander B. Bruce, Część II: Marcus Dods]; Douglas W. KENNARD, **Biblical Covenantalism**, t. 1, Wipf & Stock, Eugene /Oregon, USA/ 2015, s. 227, przypis 22, https://books.google.pl/books?id=PA6vCwAAQBAJ [23-03-2025].

[15] James R. EDWARDS (wyd.), **The Hebrew Gospel and the Development of the Synoptic Tradition**, William B. Eerdmans Publishing Company, Grand Rapids-Cambridge 2009, Appendix II: „Chart of Semitisms in the Gospel of Luke", s. 292-332, https://archive.org/details/hebrewgospeldeve0000edwa [31-03-2025].

Dlatego pewni uczeni/tłumacze Biblii wolą nie być dogmatyczni i powstrzymują się od osądu czy cytat na pewno pochodzi z LXX. Tym samym pozostawiają tę kwestię otwartą.

Nawet jeśli przyjmiemy za fakt, że Łukasz cytował z LXX, to w świetle współczesnej wiedzy jest bardziej prawdopodobne, że korzystał z takiej kopii LXX, która zawierała imię Boże. Dlaczego? Emer. prof. Paul E. Kahle zauważył:

> Obecnie wiemy, że **tekst Biblii greckiej** [LXX] **skoro był pisany przez Żydów dla Żydów, nie oddawał Boskiego imienia słowem *kyrios***; w takich MSS raczej zapisywano Tetragramaton literami hebrajskimi lub greckimi.[16]

Dlaczego twierdzenie, że Jezus nie wymówił wtedy imienia Bożego jest wątpliwe? (1) W hebrajskim tekście Iz 61:1 właściwie występuje zwrot *'Adonaj JHWH* i za chwilę mamy drugie wystąpienie imienia *JHWH*. Gdyby Jezus unikał wymawiania imienia Bożego, to musiałby wymówić *'Adonaj 'Adonaj* i zaraz potem znowu *'Adonaj* (w TM 3 razy występuje יהוה w Iz 61:1,2). Taki wniosek nie wchodzi w grę, bo to oznaczałoby, że trzymał się błędnego rabinicznego zakazu wokalizacji Tetragramu, więc jego deklaracja, że 'spoczywa na nim duch JHWH' byłaby nieprawdziwa. Prof. Rolf J. Furuli zauważa, że

> nawet gdyby niektórzy ludzie w czasach Jezusa nie używali imienia Bożego (czemu przeczą dowody), nie ma podstaw pogląd, że Jezus mógłby przyjąć taki zwyczaj. (…) niemal powszechnie panujący pogląd, że Jezus nie wymawiał imienia Bożego opiera się na błędnym świadectwie.[17]

Krótko mówiąc, NT nie przedstawia Jezusa jako proroka, który zainicjował wielką zmianę pod względem podejścia do imienia Bożego i unikania jego wokalizacji.[18] Było odwrotnie, to uczeni w Piśmie, a nie Jezus, byli podatni na wchłanianie ludzkich tradycji nie podobających się JHWH (por. Mt 15:6). O Jezusie czytamy, że „nauczał (…) *nie jak uczeni w Piśmie*" (Mt 7:16, *BWP*), a zdarzenie opisane w Jn 12:28 pokazuje jak bardzo dbał o otaczanie chwałą imienia Bożego. (2) W biblijnej hebrajszczyźnie *nigdzie nie występuje konstrukcja „duch Pana"*. Jedynym wyjątkiem jest tylko konstrukcja „duch Pana JHWH", która właśnie występuje w Iz 61:1. Użycie więc wyrażenia „duch Pana" przez Żyda byłoby czymś nienaturalnym.

Czego uczymy się z analizy Łk 4:18,19? Stan, jaki widzimy w dostępnych gr. mss NT w kontekście skrótu ΚϹ, nie wszędzie jest wierną reprodukcją tekstu oryginalnego; w wielu punktach jest *skażony*. Jeżeli dopuścimy rozsądny wniosek, że jest to skutek substytucji Tetragramu z inicjatywy ludzkiej, to zamieszczanie imienia Bożego w zakresie NT *pogłębi* harmonię między hebrajską i grecką częścią Biblii.

Warto odnotować, że co najmniej **440 tłumaczy** NT zamieściło imię Boże w Łk 4:18,19:

- **w. 18(x6),19:** tłumacz NT w języku tagbanwa-calamian (Filipiny).
- **w. 18(x2),19(x2):** J. Ayers, R. Estes.
- **w. 18(x2),19:** R. Bernhard, J. H. R. Biesenthal, A. W. Boelter[wyd.], J. A. Bolten, R. Caddick, N. Doldan, J. C. R. Eckermann, H. & F. B. Edwards, H. C. I. Frommann, E. S. Gabe, J. Hurt, E. Hutter, J. Kemper, M. Kibutz, A. McCaul – M. S. Alexander – J. C. Reichardt – S. Hoga, D. F. McCorkle, H. Pape, F. Peters, J. K. Pfenninger, E. Rahibi [*Gaster Hebrew MS 1616*][1760], A. Réal[KATOLIK] [hebr. *MS. 48.445*][1673], W. Robertson, M. J. Rood, E. O. Schreckenfuchs, P. A. Siebesma, W. Smith, J. Spears, **W. Szczepański**[KATOLIK], S. Ben Szimon (Бен Шимон), C. Tresmontant[KATOLIK], J. Werman, Y. Zeev, ANGIELSKIE przekłady *The Scriptures for the Whole House of Israel*[2012], *Pure Scriptures for the Remnant*[2010], *The Foreword of the So Called* 'Gospel' *according to an Anonymous Author (*'Luke'*)*[2006], HISZPAŃSKI przekład *El Libro de Yeshua / Jesús*[2020], tłumacz NT na język pele-ata[2009], tłumacz Łk na j. hebrajski[1851].
- **w. 18,19:** G. Abrams, S. Altaf, R. C. Alvryd, J. E. Anderson, J. W. Appleyard, B. Armstrong, D. Ascunce, D. W. Astin, P. O. Ayeman, O. Baldwin, E. Baltzer, C. Barales[?], J. M. P. Bauchet[KATOLIK], J. M. P. Bauchet – D. Kineret[KATOLIK], G. D. Bauscher, J. Baxley, Y. Ben Avraham – K. J. P. Gavazza, Y. ben-Dawiyd, G. Benjamin II, S. Bentsion, O. BenYah, J. Biermanski, H. Bingham II[gilbertański & marszalski], G. L. Bishop – J. Sharp – W. Lutton, G. A. Blair, B. H. Boerger, D. M. Boerger, W. B. Boyce, T. Briscoe, B. Brown, H. D. Brown – T. Ikembe[ntomba], J. A. Brown, N. Brown – T. Kawakatsu[japoński-1906], T. Browne, C. Bucherer, J. Calvert – R.

---

[16] KAHLE, **The Cairo Geniza**, wyd. 2, Frederick A. Praeger Publishers, New York 1960, s. 222, https://archive.org/details/cairogeniza0000kahl [10-03-2021].

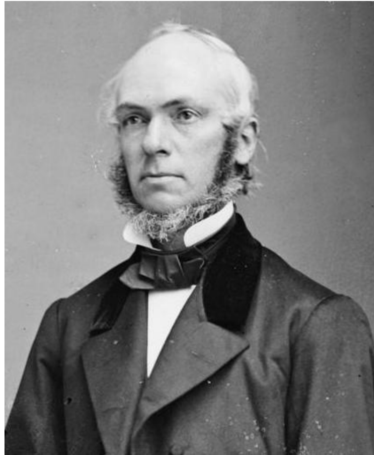
[17] FURULI, **The Role of Theology and Bias in Bible Translation With a Special Look at the *New World Translation* of Jehovah's Witnesses (Second Edition)**, Awatu Publishers, Stavern (Norwegia) 2011, s. 245. Cytat podaję z pewnymi poprawkami wprowadzonymi przez Autora 5-05-2019.

Rolf Furuli szczegółowo wykazuje 'błędność świadectw' w swej innej książce, **The Tetragram—Its History, Its Use in the New Testament, and Its Pronunciation**, Awatu Publishers, Larvik 2018.

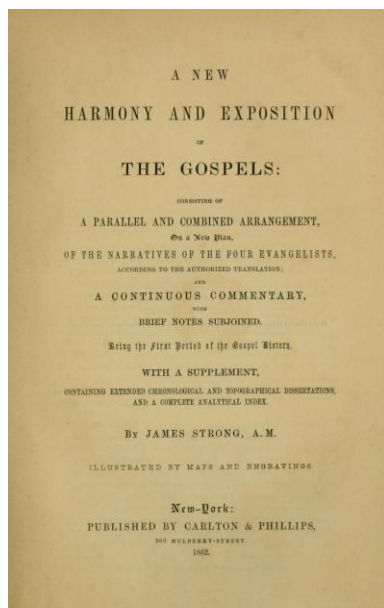
[18] Żaden prorok żyjący w czasach przedchrześcijańskich również nie unikał wymawiania imienia Bożego.

B. Lyth, G. R. R. Cameron, V. Capel, G. Card (J. Cardenas), W. Carey, B. Carlson, J. F. Carrington – S. F. Westberg, R. P. Caroll, I. F. de Carvalho – D. Soares, C. F. Castleberry jr., A. Ceballos, G. Chaves, M. Chávez, A. Chouraqui, J. A. Chisholm[mwanga], J. Clark, M. L. Clarke, G. C. Coetzee, M. Cole, A. Colinet, M. W. Corneillie, S. M. Creagh – J. Jones[lifu], R. C. de Cunha, D. Crawford[luba-sanga & luba-katanga], F. Daniels, P. P. Dasny, P. A. Delaporte, B. Danks, M. Dias, L. Diviš, R. J. Dye, P. Espagne, M. D. Eldridge, M. W. Ennis, D. Esposito, R. Favitta – L. D. Snow, R. Ferreira, W. R. Finck jr., W. S. Fisher – M. K. S. Fisher, J. P. Foxx, T. Fry – W. B. Collyer, R. E. Garnham, J. Gillan, J. G. Gomez, W. C. Gray, D. R. Gregg, W. Greenfield, G. F. Griesinger, E. Guerrero, C. H. Hahn – F. Rath, Y. Hawkins, H. Heinfetter, A. F. Hensey, J. H. Holmes[namau & toaripi], B. D. Hooper, C. R. Hopgood, A. E. Horton, J. Hunt, J. Inglis – J. Geddie, H. Jahn, Y. Jaím, R. Jeffrey, E. S. Johnson III, F. D. Johnstone, G. B. Jona[KATOLIK], E. P. Jones, A. Jordly[angielski & norweski], D. H. King, **B. Kluz**[2024], M. Y. Koniuchowsky, C. J. Koster, J. D. Landels, F. Langham[?], R. Lattier, G. N. LeFevre, T. Legg – M. Joyner, S. Lellelid, M. E. Lewis, R. K. Lisemby, R. Looker, W. G. MacDonald, F. A. F. Macedo, E. S. Macfarlane, J. R. Madsen, J. Magiera, E. L. Martin[?], L. W. Martin, F. Mason[karen sgaw], G. Mayr[KATOLIK], L. Mebust, Y. ben Medel, H. A. W. Meyer, J. Meyer, M. H. Miller, P. & L. Miller-Russo, P. Milne, W. A. Mitchell, R. W. Murray, R. Moffat, M. Moreno, J. Morgan, R. Neumaier, K. M. Niedenführ[wyd.], T. Nilsson, C. Nugent, A. Odincow (Одинцов), Y. E. Ogando, T. S. Ogden, J. C. de Oliveira, E. S. Oliveira, C. Olson, H. Oosterhuis – A. van Heusden, D. R. Palmer, H. E. G. Paulus, D. Perek, Y. ben Peretz, R. H. Perry, W. Petri, A. Pfleiderer, S. Pidgeon, E. Pinho, G. Pratt, C. F. Preiss, D. Purkey, H. Ramirez, J. C. Reichardt, R. H. Rickard, L. R. Riehl, J. A. Á. Rivera, A. Robb, J. A. Robertson, I. Roháček, A. H. Roosma, T. Rose, A. G. Roth, L. Rothenberger jr., E. A. & L. Ruskin, Y. Sakon[japoński], D. F. Sanders, W. H. Sanford, W. J. Schenck jr., K. Schiffner, A. E. Scrivener – J. Whitehead, L. E. A. Serrano, S. & P. Seru, J. E. Shen, J. Sherman[?], V. Silion, J. D. T. da Silveira, R. Z. de Souza, J. D. Stahl, P. Stanford, E. Steere, P. Stevenson, J. J. Stolz[wyd.5], S. Thompson, L. E. Threlkeld, A. H. Tófolo, A. H. Toledo, A. J. Tolissano, J. L. Torres[?], A. B. Traina, J. S. Trimm, D. H. Tucker, G. Uriyah, K. A. Utz, M. Vanhee, C. Vaughan, J. L. Vargas, W. A. van Vloten[KATOLIK], H. Volk, J. Wahl[afrykanerski & khosa], S. Walch, T. West, L. White, D. Whitestone, G. Wilson, J. Wilson, M. T. Wilson, S. A. Worcester – E. Boudinot – S. Foreman, T. Yeates, H. Zanuso[KATOLIK], W. R. Żyromski (Журомский), ANGIELSKIE przekłady *Apostolic Scriptures* • *Divine Name Holy Bible*[2024] • *The Halleluyah Scriptures* • *Hebrew Roots Bible - Qodesh Cepher* • *Magalah* 𐤄𐤌𐤂𐤋𐤄 𐤀𐤕 (NT) • *Messianic Authorised Version* • *Messianic Scriptures* • *NIBEV* • *Peshitta – Brit Hadasha* • *PNŚ* • *Praise Yahuwah Scriptures* • *The Holy Aramaic Scriptures in English* • *The Pentateuch of Yahshua* • *Restoration Study Bible* • יהוה *Sacred Scriptures* • *The Hebrew Names 'Plus' Version of the B'rit Chadashah* • *The Restored Scriptures Version (TRSV)*[2025] • *The Word of Yahweh* • *Yah Scriptures* • *Yahweh's Scriptures For Salvation* • HISZPAŃSKIE przekłady *Biblia Peshitta en Español* • *HaBrit Chadashah or Renewed Covenant* • *Las Escrituras*[2024] • *Las Sagradas Escrituras: Versión Reina Valera Restaurada* • *Santas Escrituras Apostólicas - Revisadas 2010* • INDONEZYJSKI przekład *Kitab Suci ILT* • PORTUGALSKIE przekłady *Bíblia Bessorah* (html)[2025] • *Bíblia Livre* • *Escrituras Sagradas Nomes Hebraicos Transliterados* • *Escrituras Sagradas, com os Nomes Sagrados Yauh e Yausha* • ROSYJSKI przekład *а-Брит а-Хадаша в редакции NEV* • RUMUŃSKIE przekłady *Scriptura* • *Scripturile Creştine* • WĘGIERSKI przekład *A Felkent Jahósuának* • WŁOSKIE przekłady *Brit Hadashah. Il Patto Rinnovato (Nuovo Testamento) di nostro Salvatore Yahshua HaMashiah* • *Il Vangelo di Gesù Cristo*[2018], 5-os. zespół tłumaczy na język khosa[1846], 3 różnych tłumaczy NT na język malgaski[1830 | 1855 | 1872], 2 różnych tłumaczy NT na język duala, tłumacz NT na język adiladab gondi (Indie)[2015], batak-toba[1989], efik, fidżi[1997], galisyjski[2016], gibario-kerewo[1941], gunantuna/kuanua, hmong, ila[1962], jarai[2013], jidysz[1932], kajuk[2024], koreański[2006], kreolski[2025], makaa, malgaski-hova[1860 KATOLICKI], malgaski-tsimihety[1924], mongo-nkundu[1958], namosi-naitasiri-serua (Fidżi)[2022], ndau, nengone, ngando, paama, ronga[2021], suahili[2018], tamilski[2019], tswana-tlapi[1908], uripiv[2006], ut-hun/dukawa[2017] i nieznany włoski tłumacz[1750?].

- **w. 18b,19:** J. Melek.
- **w. 18(x3):** koreański[1991].
- **w. 18(x2):** J. L. Lavater, J. M. Milley.
- **w. 18:** anonimowy niemiecki tłumacz[1815 KATOLIK], J. B. Babor, C. F. Bahrdt, F. F. Barham – I. Pitman, D. Czekalski, P. A. T. Dehaut[KATOLIK], J. Eliot, J.-T. Foisset[KATOLIK], J. J. Heß, S. B. Hersleb[1812], J. Kayser (pseud. T. Philadelphum), J. G. Krach[KATOLIK], R. Lamb, R. W. Logan, T. Lohrmann, R. F. zu Lynar, J. W. Mackenzie – D. Macdonald, F. O'Meara, D. W. Merrick, M. G. Murphy, J. F. Ostervald[1857], R. Roberg, A. N. D. S. Rocha, J. da Silva Lima, S. da Silva, B. Snow, J. J. Stolz[wyd.3], James Strong, A. A. Sturges – E. T. Doane, J. E. Tanquist, R. V. Ugarte[KATOLIK], J. Wheeler[gł. wyd.], ANGIELSKI przekład *Scriptures* (html)[2025?], tłumacz NT na język czewa[2025], futuna-aniwa[2020?], hawajski (rewizja przekładu Ostervalda)[2015], kaqchiqel (Gwatemala)[2003], malajalam[1868], mwaghavul (Nigeria)[2006], panayati[1997].
- **w. 18b:** J. ben Wilhelm.
- **w. 19:** D. L. Baxley, J. Barclay – M. Pazzini[KATOLICY], J. Atzmon – J. Elichay[wyd.], D. A. Coory, F. J. Delitzsch, S. Ella, A. Fatiaki, W. Gill, B. P. Gualdron, J. Hadfield, E. H. Hubbard, F. A. Innes, B. Katzir, J. McKittrick & F. T. McKittrick, E. Margoliouth, T. McElwain, J. O. Michelsen, A. J. Onymus[KATOLIK], A. Resch, I. E. Salkinson – C. D. Ginsburg, C. F. Schlenker, D. E. Stanton, W. M. L. de Wette, W. Williams, M. Yereq, ANGIELSKIE przekłady *New Jerusalem Version*[2019], *Yeshua HaNotzri Melech HaYehudim: The Life and Ministry of Yeshua the Messiah*[2021], tłumacz NT na język ambrym, igbo[2025], maoryjski[1837], włoski[2014?].

James Strong

A NEW

HARMONY AND EXPOSITION

OF

THE GOSPELS:

CONSISTING OF

A PARALLEL AND COMBINED ARRANGEMENT,

On a New Plan,

OF THE NARRATIVES OF THE FOUR EVANGELISTS,

ACCORDING TO THE AUTHORIZED TRANSLATION;

AND

A CONTINUOUS COMMENTARY,

WITH

BRIEF NOTES SUBJOINED.

Being the First Period of the Gospel History.

WITH A SUPPLEMENT,

CONTAINING EXTENDED CHRONOLOGICAL AND TOPOGRAPHICAL DISSERTATIONS,
AND A COMPLETE ANALYTICAL INDEX.

BY JAMES STRONG, A.M.

ILLUSTRATED BY MAPS AND ENGRAVINGS.

New-York:
PUBLISHED BY CARLTON & PHILLIPS,
200 MULBERRY-STREET.
1852.

Jan., A. D. 27.] MORE PUBLIC MINISTRY. 53

JOHN IV.

saith unto him, Sir, come down ere my child die. 50 Jesus saith unto him, Go thy way; thy son liveth. And the man believed the word that Jesus had spoken unto him, and he went his way. 51 And as he was now going down, his servants met him, and told *him* saying, Thy son liveth. 52 Then inquired he of them the hour when he began to amend; and they said unto him, Yesterday at the seventh hour the fever left him: 53 so the father knew that *it was* at the same hour in the which Jesus said unto him, Thy son liveth; and himself believed and his whole house. 54 This *is* again the second miracle *that* Jesus did, when he was come out of Judea into Galilee.

SECTION XXXII.—LUKE IV.

16 And he came to Nazareth, where he had been brought up: and as his custom was, he went into the synagogue on the sabbath-day, and stood up for to read. 17 And there was delivered unto him the book of the prophet Esaias: and when he had opened the book, he found the place where it was written, 18 The Spirit of the Lord *is* upon me, because he hath anointed me to preach the gospel to the poor; he hath sent me [to heal the broken-hearted,] to preach deliverance to the captives and recovering of sight to the blind, to set at liberty them that are bruised,

The Nobleman's Son cured.

JOHN IV. distressed courtier, "do go down with me, before my dear child dies!" 50 [Affected at his earnest humility,] Jesus told him, "You may go; your son is convalescent." The grateful father, placing full reliance in Jesus's words, set out for his home. 51 Before he had reached his house, his domestics met him with the joyful news that "his son was getting well!" 52 Upon his inquiring of them the precise time that he began to grow better, they told him, "Yesterday, just about the *seventh hour*, [i. e. at one o'clock, P. M.,] his fever was suddenly broken." 53 The father, therefore, perceived that it coincided exactly with the time when Jesus told him that "his son was recovering." This fact established his own and his entire family's faith in the claims and doctrines of Jesus.— 54 This was now the second miracle that Jesus performed at this same village, the former one before going to Judea, and this latter after his return.

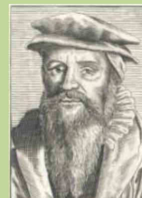
§ 32.—*Christ, being rejected at Nazareth, fixes his residence at Capernaum.*

([*January?*] A. D. 27.)

LUKE IV. 16 In the progress of his tour, Jesus also visited Nazareth, the village where he had spent his youthful years. On the sabbath [after his arrival] he attended the religious services at the synagogue, as was his practice wherever he went, and [at the invitation of the presiding officer, he] rose and took his stand at the desk, for the purpose of reading to the congregation [the appointed portion of the prophetical writings, that followed the lesson out of the Pentateuch]. 17 The president caused the roll containing the prophecies of Isaiah to be handed to him, [directing him to the appropriate section for that day.] Accordingly, turning to the place indicated, Jesus read aloud this [opening clause of the] passage:—

18 "Jehovah's Spirit bids me prophesy:
For with that holy unction, to my work
He has inducted me, of bearing news
Of joy to the afflicted exile souls.

NAJSTARSZY PRZYKŁAD WYSTĘPOWANIA IMIENIA BOŻEGO W ŁK 4:18,19

1583
HEBRAJSKI
Erasmus Oswald Schreckenfuchs
Freiburg Ms. 314 (Mt 3:2b–Obj 22:21)
brak strony tytułowej
http://dl.ub.uni-freiburg.de/diglit/hs314

